

המאמר לקוח מתוך החוברת

מבוא להתנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

פברואר 2019

עורכות ראשיות:
ד"ר עדי לוי-ורד,
גב' מיה סבג
מכלול - יחידת הערכה
ומחקר, קרן שלום

מבוא להתנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

חוברת העשרה

שותפי עריכה

• ענת פרנק | מנהלת תוכן - תכניות ייחודיות, שירות
להערכה והכרה, אגף הערכה, הכרה ותכניות, מינהל
מוגבלויות, משרד העבודה, הרווחה והשירותים
החברתיים.

• שרון גנות | מנהלת ידע ושותפויות, קרן שלום.

מהי התנהגות מאתגרת?

הגדרת התנהגות מאתגרת

ענת פרנק

"התנהגות מאתגרת" הינו ביטוי בו משתמשים לתיאור התנהגות המתבטאת בפגיעה עצמית, פגיעה באחר או פגיעה ברכוש. ההתנהגות נבחנת על פי קריטריונים של שכיחות התופעה (כמה פעמים זה קורה), עוצמתה, משך הזמן שהיא מתרחשת ורמת הסיכון שהיא יוצרת. קריטריונים אלה גם מגדירים את מידת הסיכון שההתנהגות יוצרת לאדם עצמו ו/או לאחרים ואת דרך ההתערבות המתאימה באותו מצב. התנהגות מאתגרת יכולה לנבוע מסיבות רבות ושונות. היא יכולה להתעורר כתגובה לגירוי סביבתי חיצוני או גירוי פנימי אשר מקורו לעיתים קשה לאיתור ולהבנה. ההתנהגות הזו יכולה לחלוף או להירגע (אי שקט זמני) אם הסיבות או הנסיבות השתנו. לכן יש חשיבות רבה הן לבדיקה מתמדת ומתמשכת של ההתנהגות המאתגרת של האדם, והן לבדיקת יעילות ההתערבות ושיטות הטיפול בהם משתמשים במסגרת. אנו מחויבים להתייחס לכל אדם, כולל אדם עם התנהגות מאתגרת, בצורה מכבדת ומוסרית תוך הקפדה על שמירת זכויותיו יחד עם שמירת זכויות האחרים בסביבתו.

במרכז ההתנהגות המאתגרת נמצאת חוסר היכולת של האדם לבטא את רצונותיו וצרכיו באופן מילולי או ישיר, ולכן ישנם מצבים בהם הוא עובר לתקשורת לא מילולית המתבטאת בהתנהגות לא מותאמת/ מאתגרת. לעיתים ניתן לצפות מראש את ההתפרצות של ההתנהגות המאתגרת ולפעמים אין לכך רמזים מקדימים. בזמן המשבר אנו צופים למעשה ב"קצר" בתקשורת בין מקבל השירות והמטפל (או ההורה). חוסר תקשורת זה, וחוסר הידע כיצד להפסיק את ההתנהגות המאתגרת מעוררת חוסר אונים ומערבולת רגשית הן אצל המטפל (או ההורה) והן אצל מקבל השירות. (ליז מאיר וויל)

גישות ותיאוריות בהתנהגות מאתגרת

ד"ר בני הוזמי

ישנן גישות טיפוליות-תיאורטיות מגוונות להסבר ולטיפול בהתנהגות מאתגרת.

- **הגישה הרפואית**, רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בכאב פיזי או חוסר איזון כימי. אופן הטיפול יתמקד בהתערבות חברתית-סביבתית ויתאים בעיקר לאנשים עם מוגבלות שכלית קשה או עמוקה. רק פסיכיאטר מוסמך רשאי לטפל על פי גישה זו.
- **הגישה התחושתית**, רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בקושי במרכיב הויסות החושי. אופן הטיפול יתמקד בהפחתת הגירויים המעוררים את ההתנהגות המאתגרת. טיפול בגישה זו כולל למשל שימוש בחדר "סנוזלן".
- **הגישה ההתנהגותית**, רואה את המקור לכל התנהגות בחיזוקים אישיים וסביבתיים שאנו מקבלים. אופן הטיפול יתמקד במתן חיזוקים חיוביים (מילוליים, פיזיים, ממשיים, ועוד) להתנהגויות רצויות, במקביל למתן תגובות שליליות להתנהגויות לא רצויות. נהוג לבצע בשלב הראשון "ניתוח התנהגות" על מנת להבין אלו התנהגויות ברצוננו לחזק או לשמר ואלו ברצוננו להכחיד או להפחית.
- **הגישה הקוגניטיבית**, רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בעצם הפירוש של האדם את המצב.

הטיפול השכיח לפי גישה זו הוא קוגניטיבי-התנהגותי (CBT). בדרך טיפול זו, אנו מנסים לזהות את תבנית החשיבה השלילית של האדם ולספק לו במקומה תבנית חשיבה חיובית אחרת (בהתאם לרמה הקוגניטיבית של המטופל). חשוב בגישה זו להעביר לאדם מסרים ברורים בעלי מסר סיבתי (אם... אז...).

- **הגישה הפסיכו-דינמית**, רואה את ההתנהגות המאתגרת כתוצר של היחסים בין הרצונות של האדם לבין מגבלות הסביבה ומגבלות החברה. יחסים אלו נרקמים לרוב ביחסי האדם עם הוריו. הטיפול לפי גישה זו מבוסס על פסיכותרפיה או תרפיות אלטרנטיביות כגון טיפול באומנות, במשחק, בבעלי חיים, פסיכודרמה ועוד. טיפול בגישה זו מתאים לאנשים עם מש"ה קלה עד בינונית ויכול להיות מלווה בעזרים לשיפור יכולת ההבעה של המטופל (תת"ח, מלווה תקשורתי וכו').
- **הגישה הפסיכו-חברתית** רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בפרשנות של האדם את המצב החברתי שסביבו. הטיפול בגישה זו מבוסס על דיאלוג המותאם לרמה הקוגניטיבית של האדם, על פיתוח מיומנויות חברתיות ותקשורתיות ועל יצירת יחסים חיוביים המעודדים למידה והשתלבות חברתית.
- **הגישה הפסיכולוגית-הומניסטית** רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בצרכים בסיסיים לא ממומשים, כגון אהבה, שייכות, בחירה, מימוש עצמי והערכה עצמית. ההתנהגות המאתגרת היא מעין קריאה לעזרה לטובת מימוש אותם צרכים. לכן, הטיפול מתמקד בהבנה של אותו צורך פנימי לא ממומש ומציאת פתרון חלופי למימוש. מומלץ לפי גישה זו לתת לאדם תפקיד בעל משמעות עבורו, המתאים ליכולותיו ויספק לו מימוש עצמי, הערכה עצמית ושייכות.
- **הגישה התקשורתית**, רואה את מקור ההתנהגות המאתגרת בקושי תקשורתי. טיפול בגישה זו יתמקד בשיפור היכולת התקשורתיות של האדם באמצעות עזרי תקשורת (כגון לוחות תקשורת תומכת חלופית).

(סיכום זה לקוח מתוך מאמרו של ד"ר בנימין הוזמי "[ההתנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית](#)")